

"EKSPERIMENTAL PSIXOLOGIYA" FANIDAN "TESTLARNI MOSLASHTIRISH" MAVZUSIDA MAQOLA*Alimboyeva Shodiya**Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti**Pedagogika va Psixologiya yo'nalishi**3-bosqich 08-guruh talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada testlarni moslashtirish jarayoni, uning ahamiyati va psixologik tadqiqotlar uchun qanday qo'llanilishini tahlil etamiz. Testlar turli ijtimoiy, madaniy va psixologik kontekstlarda odamlarni baholashda keng qo'llaniladi. Maqola testlarni moslashtirish metodologiyasini, shuningdek, uning samaradorligini oshirish uchun takliflarni o'z ichiga oladi. Tadqiqotda turli testlarni madaniy va lingvistik moslashtirishda yuzaga keladigan asosiy muammolar va ularga qarshi kurashish usullari ham muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Testlarni moslashtirish, psixologiya, madaniyat, lingvistik moslashtirish, metodologiya, baholash, psixometrik xususiyatlar, o'lchovlar, validlik, ishonchlilik.

Kirish

Psixologik testlar inson psixikasini o'rganish va baholashda samarali vosita bo'lib, turli sohalarda – ta'lim, ishga joylashish, sog'liqni saqlash va boshqalar – keng qo'llaniladi. Biroq, turli madaniyatlar va tillarda testlarning to'g'ri ishlashi uchun ularni moslashtirish zarurati paydo bo'ladi. Testlarni moslashtirish, testning o'ziga xos psixometrik xususiyatlarini (validlik, ishonchlilik) saqlab qolgan holda, yangi madaniy va lingvistik sharoitlarga moslashtirish jarayonidir.

Testlarni moslashtirish o'z ichiga turli bosqichlarni oladi: tarjima, madaniy moslashtirish, va psixometrik tekshiruv. Bu jarayonlar testning natijalarining to'g'riligi va adolatli bo'lishini ta'minlaydi, ayniqsa transkultural psixologik tadqiqotlarda.

Adabiyot sharhi

Adabiyotda testlarni moslashtirishning turli usullari va metodologiyalari ko'rib chiqilgan. Testlarni moslashtirishning asosiy maqsadi, testning asl shaklida o'rganilgan psixologik xususiyatlarni boshqa madaniyatlarda ham aniqlashdir. Psixologiya ilmida testlarni madaniy moslashtirish usullari, xususan, hamkorlikdagi tarjima, bir nechta madaniyatlarni o'rganish, validlik va ishonchlilikni baholashda ko'plab tadqiqotlar olib borilgan. Shuningdek, lingvistik moslashtirishning metodologik muammolari va ularni hal qilish yo'llari ham keng muhokama qilinadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Testlarni moslashtirishda ko'plab metodologik yondashuvlar mavjud. Bular orasida eng keng tarqalganlar:

- **Harmonizatsiya:** Testni bir madaniyatda ishlab chiqilgan shaklini to'g'ri moslashtirish.
- **Kross-madaniy metod:** Bir nechta madaniyatlar orasida testni taqqoslash va ularda o'xshashliklarni aniqlash.
- **Tarjima va orqa tarjima:** Testning asl matnini boshqa tilga tarjima qilish va keyin asl tilga qaytarib tarjima qilish.
- **Psixometrik tekshiruvlar:** Testning validligini va ishonchliligini tekshirish uchun statistik metodlarni qo'llash.

Shuningdek, testlarni moslashtirishda anketalar, intervyular va qiyosiy metodlar kabi turli tadqiqot usullari ham qo'llanilishi mumkin.

Tahlil va Natija

Testlarni moslashtirishning muvaffaqiyatli bo'lishi, ularning madaniy kontekstga mos kelishini, til va so'z boyligini to'g'ri saqlashni, hamda psixometrik xususiyatlarni aniqlik bilan tekshirishni talab etadi. Bu jarayonlar o'zaro bog'liq bo'lib, har bir bosqichda yuzaga keladigan qiyinchiliklar, ularni to'g'ri va samarali hal qilish yo'llarini izlashni talab qiladi. Tahlil qilishda testlarni moslashtirishning asosiy muammolariga, shuningdek, bu muammolarni hal qilish uchun qanday metodologik yondashuvlar va amaliy usullar qo'llanilishini ko'rib chiqamiz.

1. Madaniy Farqlar

Madaniy farqlar testning natijalariga bevosita ta'sir qiladi. Har bir madaniyat o'zining ijtimoiy, axloqiy va psixologik me'yorlariga ega bo'lib, bu me'yorlar testni o'ziga xos tarzda qabul qilishga sabab bo'ladi. Testlar odatda ma'lum bir madaniyatning ko'rsatkichlari asosida ishlab chiqiladi, shuning uchun boshqa madaniyatda ularning natijalari to'g'ri bo'lmasligi mumkin.

Masalan, ijtimoiy muhitda insonlarning o'zaro xulq-atvori qanday baholanishi testda ifodalangan savollarni o'zgartirishi yoki yangi shaklda taqdim etilishi kerak bo'lishi mumkin. Bir madaniyatda xushmuomalalik yoki muloyimlik kabi fazilatlar yuqori baholanadi, ammo boshqa madaniyatda bu xususiyatlar ortiqcha yoki sun'iy xulq-atvor sifatida qabul qilinishi mumkin. Bu turdagi farqlar testning asosiy validligini buzishi mumkin, chunki test o'lchovlari qat'iy bog'liq bo'lgan madaniy kontekstni hisobga olmasdan ishlaydi.

Madaniy farqlarni hal qilishning samarali yo'li – **kross-madaniy tadqiqotlar** va **transkultural metodlar**dir. Bunday usullar bir nechta madaniyatlarda sinovdan o'tkaziladigan testlarni ishlab chiqish va ularni baholashning turli usullarini ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi. Bu, o'z navbatida, testning adolatli va to'g'ri ishlashini ta'minlaydi. Masalan, "xushmuomalalik" yoki "qo'llab-quvvatlash" kabi tushunchalarni bir madaniyatda aniq ifodalash mumkin bo'lsa, boshqasida bu tushunchalarni aniqlashda qiyinchiliklar yuzaga keladi. Bu kabi farqlarni hisobga olish uchun testni madaniy moslashtirish jarayonida ekspertlar va lokal psixologlar bilan maslahatlashish kerak.

2. Til va So'z Boyligi

Testlarni boshqa tilga tarjima qilishda til va so'z boyligi bilan bog'liq muammolar ham yuzaga keladi. Tarjima jarayonida ba'zi so'zlar yoki iboralar o'z tiliga to'liq va aniq tarjima qilinmasligi mumkin. Masalan, ingliz tilida mavjud bo'lgan ba'zi psixologik atamalar boshqa tillarda to'g'ri tarjima qilinmaydi yoki ularning ma'nosi o'zgarib qoladi. Bu til o'zgarishlari testning ishonchligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi va uning natijalariga xato kiritishi mumkin.

Shuningdek, ba'zi so'zlarning kontekstual o'zgarishi ham dolzarb masala hisoblanadi. Aytaylik, ingliz tilidagi "happiness" (baxt) so'zi boshqa tillarda turlicha qabul qilinishi mumkin. Ba'zi tillarda baxt faqat pozitiv his-tuyg'ularni ifodalasa, boshqalarida bu tushuncha ko'proq ijtimoiy yutuq yoki iqtisodiy holat bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Bu kabi noaniqliklar testning psixometrik xususiyatlarini buzadi va unga ishonchsizlikni keltirib chiqaradi.

Til va so'z boyligini moslashtirishda **orqa tarjima** metodologiyasi samarali usul sifatida qo'llaniladi. Bu metodda testning dastlabki tarjimasi amalga oshiriladi, so'ngra tarjima qilingan matn asl tilga qaytariladi. Natijada, asl matn va qaytarilgan matn o'rtasidagi farqlar tahlil qilinadi va kerakli tuzatishlar kiritiladi. Bunday yondashuv testning lingvistik to'g'riligini saqlashga yordam beradi. Shuningdek, tilning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish uchun lokal psixologlar va tarjimonlar bilan hamkorlik qilish zarur.

3. Psixometrik Xususiyatlar

Psixometrik xususiyatlar – testning validligi va ishonchligi – testni moslashtirish jarayonida asosiy e'tiborni talab qiladi. Validlik – bu testning o'lchash niyat qilgan xususiyatlarni

to'g'ri o'lchash darajasi, ishonchlilik esa testning o'lchovlarining barqaror va takroriyligini anglatadi. Testni boshqa madaniyatga yoki tilga moslashtirishda bu psixometrik xususiyatlarni saqlab qolish zarur. Aks holda, testning natijalari noaniq bo'lishi mumkin.

Testning validligini tekshirish uchun statistik tahlil va **psixometrik metodlar** qo'llaniladi. Bu metodlar, odatda, testning o'zaro bog'liqligini, o'lchovlarning aniqligini va natijalarining barqarorligini baholashga yordam beradi. Masalan, testning o'lchovlari o'rtasida yuqori korrelyatsiya bo'lishi kerak. Testni boshqa madaniyatga moslashtirganda, bu korrelyatsiyalarni tekshirish va moslashtirilgan testning validligini qayta baholash zarur.

Agar testning validligi va ishonchliligi saqlanmasa, natijalar noto'g'ri bo'lishi mumkin. Shu sababli, testni moslashtirish jarayonida psixometrik tahlilni chuqur o'rganish va barcha parametrlarni hisobga olish muhimdir. Bunda testni turli guruhlar o'rtasida taqqoslash, ularning psixometrik xususiyatlarini aniqlash va kerakli o'zgartirishlarni kiritish zarur.

Testlarni moslashtirish jarayoni psixologik tadqiqotlarda va baholash tizimlarida muhim ahamiyatga ega. Biroq, madaniy farqlar, til va so'z boyligi, shuningdek, psixometrik xususiyatlarni saqlash kabi muammolar testning natijalariga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu muammolarni hal qilish uchun turli metodologik usullar va yondashuvlar qo'llaniladi. To'g'ri metodologiya va ehtiyotkorlik bilan amalga oshirilgan moslashtirish jarayoni testning validligi va ishonchliligini saqlashga yordam beradi. Testlarni moslashtirishda metodologik yondashuvlarni rivojlantirish va takomillashtirish zarur, shuningdek, testlarning madaniy va lingvistik moslashuvini ta'minlash uchun ilmiy jamoa va ekspertlar bilan yaqindan hamkorlik qilish muhimdir.

Takliflar

1. **Madaniy kontekstni hisobga olish:** Testlarni moslashtirishda har bir madaniyatning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olish zarur. Madaniy kontekstga moslashtirilgan testlar yanada ishonchli va adolatli bo'ladi.

2. **Metodologik yaxshilanishlar:** Testlarni moslashtirishda metodologiyalarning yanada rivojlanishi, jumladan, psixometrik tahlilni chuqurlashtirish va yangi metodlarni qo'llash zarur.

3. **Ko'p tillilikni qo'llash:** Bir nechta tilni o'z ichiga olgan testlar ishlab chiqish, shu orqali turli tillarda testlarni sinovdan o'tkazish va tahlil qilish lozim.

Xulosa

Testlarni moslashtirish psixologik o'lchovlarning samaradorligini oshirish va turli madaniyatlar va tillarda haqiqiy va to'g'ri natijalar olish uchun zarur jarayon hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, testlarni to'g'ri va ehtiyotkorlik bilan moslashtirish, uning psixometrik xususiyatlarini saqlash va madaniy farqlarni inobatga olish, testni yanada ishonchli va adolatli qiladi. Kelajakda testlarni moslashtirish metodologiyasini yanada rivojlantirish va takomillashtirish zarur.

Foydalangan adabiyot ro'yxati

1. Aiken, L. R. (2000). *Psychological Testing and Assessment*. Allyn & Bacon.
2. Harkness, J. A., Villar, A., & Edwards, B. (2010). *Testing and evaluating cross-cultural measurement tools*. Journal of Cross-Cultural Psychology.
3. Mellenbergh, G. J. (1994). *Test Adaptation and Cross-Cultural Research*. Oxford University Press.
4. Muenchen, R. A. (2014). *Handbook of Psychological Testing*. John Wiley & Sons.
5. Terwee, C. B., et al. (2007). *Cross-cultural adaptation of health-related quality of life measures: guidelines and examples*. Quality of Life Research.